

VI. Η εκπαίδευση της μητρικής γλώσσας των Κούρδων στην Ελλάδα - Ιστορική ανασκόπηση και προκλήσεις

Ισσί Μουράτ⁴²⁰

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τις εκπαιδευτικές προσπάθειες Κούρδων προσφύγων στην Ελλάδα μέσα από την μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης και ιστορίας. Η εν λόγω μελέτη είναι πρωτότυπη, καθώς με την προσφυγική κρίση του 2015 σημειώνεται ιστορικά η πρώτη φορά που μεγάλος αριθμός Κούρδων εγκαταστάθηκε σε ελληνικό έδαφος. Μεθοδολογικά, αρχικά θα γίνει αναφορά στη διαμόρφωση της κουρδικής εθνικής ταυτότητας, στη σημασία της εκπαίδευσης της μητρικής γλώσσας για τους ίδιους τους Κούρδους καθώς και στην εμφάνιση και ροή των προσφυγικών πληθυσμών στην χώρα. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι μετακινούμενες τοποθεσίες των κουρδικών προσφυγικών πληθυσμών εντός της Ελλάδας και τέλος οι ατομικές και συλλογικές εκπαιδευτικές προσπάθειες που στόχευαν είτε άμεσα είτε έμμεσα τους Κούρδους.⁴²¹

420. Μουράτ Ισσί, Department of History, Faculty of Education, Koya University, Koya Koyus, Kurdistan Region [F.R.Iraq] - Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (e-mail: murat.issi@koyauniversity.org).

421. Στο παρόν κείμενο δεν θα μελετηθούν οι ιστορικές καθολικές αιτίες της μετανάστευσης, οι σχέσεις της μετανάστευσης με την εκπαίδευση και τα σημαντικά δεοντολογικά ζητήματα για την (ή στην) πρόσβαση/συλλογή/χρήση δεδομένων στους καταυλισμούς προσφύγων. Πάνω σε αυτό το θέμα βλέπε Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000. Πενήντα Χρόνια Ανθρωπιστικής Δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

A. Εισαγωγή - Η διαμόρφωση της κουρδικής εθνικής ταυτότητας

Ο Dürkheim ως «κλασικός φιλόσοφος της ηθικής τάξης» είναι εκείνος που επεσήμανε πρώτος την σημασία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης⁴²² για τους πολίτες μιας χώρας. Η υποχρεωτική εκπαίδευση, η οποία είναι *ένα σύνολο γνώσεων που ενώνουν τα άτομα με το κράτος τους*,⁴²³ είναι πολύ σημαντική έτσι ώστε οι νέες γενιές να προετοιμαστούν για την νέα εθνική ζωή. Δηλαδή ο ρόλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης οδηγεί και στην δημιουργία των πατριωτών πολιτών με τις ηθικές αρετές.⁴²⁴ Κατά τον ίδιο, στο άρθρο του *The School of Tomorrow*, τα σχολεία αποτελούν μία ενδιαμέση «ιεραποστολική στάση» του πατριωτισμού και εδώ οι μαθητές μαθαίνουν να αγαπούν την πατρίδα τους και να πεθαίνουν γι' αυτήν.⁴²⁵ Κατά την Φραγκουδάκη όμως «το ζήτημα της μητρικής γλώσσας είναι θεμελιώδες. Η περιφρόνηση του δασκάλου απέναντι στην μητρική γλώσσα των μαθητών που είναι ομιλητές τοπικών και κοινωνικών διαλέκτων αποτελεί άσκηση βίας με πολλές συνέπειες. Επιπλέον είναι καταστροφική της επικοινωνίας με τους μαθητές και άρα της δυνατότητας να πετύχουν οι μαθησιακοί στόχοι του δασκάλου.»⁴²⁶

Η σημασία της εκπαίδευσης στην μητρική γλώσσα ήταν γνωστή μεταξύ των Κούρδων από την εποχή του Εχμέντε Χάνε⁴²⁷ και διδασκόταν μέσω των κουρδικών μεντρεσέδων ακόμα και στα πιο απόμακρα σημεία του ευρύτερου κουρδικού χώρου.⁴²⁸ Λόγω της διάστασης της συγκεκριμένης μελέτης δεν θα αναφερθούμε στην εξέλιξη της εκπαίδευσης στο Κουρδιστάν ή μεταξύ των Κούρδων.⁴²⁹ Η θέση και η συζήτηση της εκπαίδευσης όμως έχει μεγάλη σημασία για την διαμόρφωση της κουρδικής εθνικής ταυτότητας και της ιστορικής βούλησης.

422. Turner, Brian S, "The Two Faces of Sociology: Global or National?", *Theory, Culture and Society*, no. 7, 1990, σ. 347.

423. Durkheim, Emile, *Ahlak Eğitimi*, Oğuz Adanır (çev.), Say Yayınları, İstanbul 2010, σ. 126.

424. Mitchel, Marlon M, "Emile Durkheim and the Philosophy of Nationalism", *Political Science Quarterly*, Vol. 46, No. 1.1931/87-106.

425. Durkheim, Emile (1919). "The School of Tomorrow", in the Ferdinand Buisson. F. E. Farrington (Ed.). *French Educational Ideals of Today* New York: World Book Company, 1919, σ. 188–192.

426. Άννα Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και Ιδεολογία*, εκδόσεις Οδυσσεΐας, Αθήνα, σ. 131.

427. Μουράτ Ισοί, *Οθωμανική αυτοκρατορία και κουρδικός εθνικισμός*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, σ. 39-40.

428. Şengül Serdar, *Bilgi, Toplum, İktidar: Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesiyle Karşılaşma Sürecinde Doğu Medreseleri [Γνώση, Κοινωνία, Εξουσία: Η συνάντηση των Ανατολικών Μεντρεσέδων στον Οθωμανικό-Τουρκικό Εκσυγχρονισμό]*, Hacettepe Üniversitesi, अधुमोसुएतुह दलदकुरलक हलतुरलतुह, Ankara 2008.

429. Οι πολιτικές των κρατών έχουν γίνει αντικείμενο διάφορων μελετών, όπως Amir Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985*, Avesta, İstanbul 2005 [Amir Hassanpour, *Εθνικισμός και Γλώσσα στο Κουρδιστάν 1918-1985*, εκδόσεις Avesta, Κωνσταντινούπολη 2005]. Mehrdad R. Izady, *Bir El Kitabı Kürtler*, Doz yayınları, İstanbul 2004 [Mehrdad R. Izady, *Ένα βιβλίο Χεριού. Κούρδοι*, εκδόσεις Doz, Κωνσταντινούπολη 2004].

Όπως κάθε εθνική ταυτότητα έτσι και η κουρδική έχει εξαιρετικά επώδυνη και περιπετειώδη περίοδο διαμόρφωσης. Ύστερα από την έκδοση της πρώτης κουρδικής εφημερίδας, *Kurdistan* 1898-1902, η εθνική ταυτότητα των Κούρδων αναγκάστηκε να περάσει από τα διανοητικά (1898-1918) και ριζοσπαστικά (1918-...) επίπεδα. Σε σχέση με άλλους εθνικισμούς οι Κούρδοι φαίνεται ότι δεν αντιμετώπιζαν το πρόβλημα ότι έπρεπε να αποδείξουν την ύπαρξη της κουρδικής γλώσσας. Με άλλα λόγια, δεν προσπαθούσαν να προωθήσουν τα αιτήματά τους, μέσα από την «προβολή» της ύπαρξης μιας αμφισβητούμενης γλώσσας, αφού η κουρδική γλώσσα ήταν παρούσα και μάλιστα σε συγκεκριμένες περιοχές μέσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μεντρεσέδων, τα κουρδικά ήταν η γλώσσα της εκπαίδευσης.

Η κουρδική γλώσσα διατηρεί πολλές διαλέκτους όπως την Κουρμαντζί/*Kurmançî*, την Σορανί/*Soranî*, την Κιρμαντσκί/*Dimilî*, την Χεβραμί/*Hewramî* και την Γκορανί/*Goranî*. Οι αιτίες των ποικιλιών διαλέκτων πηγάζουν από τους ιστορικούς αλλά και γεωγραφικούς παράγοντες, δηλαδή μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως *Βόρειες* (Κουρμαντζί και Κιρμαντσκί/*Dimilî*), *Μεσαίες* (Κουρμαντζί/*Mpexntinî* και Σορανί) και *Νότιες* και *Νότιο-ανατολικές* (Σορανί, Χεβραμί και Γκορανί) διάλεκτοι του Κουρδιστάν.⁴³⁰ Όλες αυτές οι διάλεκτοι γράφονται και αναπαράγονται με τρία διαφορετικά αλφάβητα: Λατινικό αλφάβητο (Βόρεια και Νότιο δυτικό Κουρδιστάν δηλαδή στην Τουρκία και Συρία), Αραβικό αλφάβητο (Νότιο και Ανατολικό Κουρδιστάν δηλαδή στο Ιράκ και το Ιράν) και Κυριλλικό (Ρωσία και οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης).⁴³¹ Το Αραβικό αλφάβητο χρησιμοποιούταν στην περιοχή λόγω της θρησκείας, αλλά ως κουρδικό αλφάβητο με τις φωνές της κουρδικής γλώσσας αναπτύχτηκε από τα τέλη του 17ου αιώνα. Η εμφάνιση των άλλων κουρδικών αλφαβήτων αντιστοιχεί στον 20ο αιώνα, όπως το λατινικό έχει χρησιμοποιηθεί πρώτη φορά στις σελίδες του περιοδικού *Hawar* από τον Τζελαδέτ Μπεδερχάν στην Ροζάβα, μεταξύ 1932-1943⁴³² και το Κυριλλικό εμφανίστηκε στα τέλη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Σήμερα η κουρδική γλώσσα ως *επίσημη γλώσσα εκπαίδευσης* χρησιμοποιείται στα δύο κομμάτια του Κουρδιστάν:

430. Για την κουρδική γλώσσα βλέπε Amir Hassanpour, *Kurdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985*, Avesta, İstanbul 2005. Mehrdad R. Izady, *Bir El Kitabı Kürtler*, Doz yayınları, İstanbul 2004.

431. Το περιοδικό *Kürt Tarihi* ετοίμασε δύο ειδικά τεύχη για την κουρδική γλώσσα, βλέπε «Kürtlerin Kullandığı Alfabeler», *Kürt Tarihi*, no. 5, Şubat-Mart, 2013 [«Τα Αλφάβητα που Χρησιμοποίησαν οι Κούρδοι», *Kürt Tarihi*, αριθμός 5, Φεβρουάριος-Μάρτιος, 2013] και «*Kadim Kürtçe'nin İzinde*», *Kürt Tarihi*, no. 11, Şubat-Mart, 2014 [«Στα ίχνη της Παλιάς Κουρδικής Γλώσσας *Kürt Tarihi*», *Kürt Tarihi*, αριθμός 11, Φεβρουάριος-Μάρτιος, 2014].

432. Emir Celadet Bedir Han & Roger Lescot, *Kürtçe Grameri (Kurmanci Lehçesi)*, Institute Kurde de Paris, 2001, s. 14 [Emir Celadet Bedir Han & Roger Lescot, *Κουρδική Γραμματική (Διάλεκτος Κουρμαντζί)*, Institute Kurde de Paris, 2001, σ. 14] επίσης Ronayi Önen, "Dilde bir modernleşme öyküsü-Celadet Bedirhan'ın Alfabe Serüveni", *Kürt Tarihi*, no. 25, Temmuz-Ağustos 2016, s. 40-48 [Ronayi Önen, «Μία ιστορία εκσυγχρονισμού στην γλώσσα-Η περιπέτεια αλφαβήτου του Τζελαδέτ Μπεδερχάν», *Kürt Tarihi*, αριθμός 25, Ιούλιος-Αύγουστος, 2016, σ. 40-48].

α) Στα εκπαιδευτικά συστήματα της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν-Ιράκ. Συγκεκριμένα, στο Νότιο Κουρδιστάν υπάρχει μία μεγάλη εμπειρία στην κουρδική γλώσσα, στην οποία βασίζονται όλη η πρωτοβάθμια-δευτεροβάθμια-τριτοβάθμια εκπαίδευση και σχεδόν είκοσι δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια.

β) Στα εκπαιδευτικά συστήματα της Αυτόνομης Διοίκησης της Βορείας και Ανατολικής Συρίας, δηλαδή στη Ροζάβα. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η μεγαλύτερη στήριξη και θεωρητική βάση προήλθε από το Προσφυγικό Καταυλισμό Μεχμούρ που βρίσκεται εντός του Ιράκ.⁴³³ Οι πρώτοι κάτοικοι του Καταυλισμού προέρχονται από της Νότιο-Ανατολικές περιοχές του Βορείου Κουρδιστάν/Τουρκίας και είχαν μεταναστεύσει υποχρεωτικά στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ύστερα από τις αλλαγές στους δύο καταυλισμούς εντός της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν του Ιράκ, αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στην περιοχή Μεχμούρ, η οποία είναι ακριβώς έξω από τα σύνορα των ομόσπονδων κουρδικών περιοχών αλλά εντός των αμφισβητούμενων κουρδικών περιοχών. Με άλλα λόγια εντός της δικαιοδοσίας της Ιρακινής Κυβέρνησης. Η διδακτέα ύλη των μαθημάτων της Ροζάβα προήλθε από την πολυετή εμπειρία του Μεχμούρ και τα εκπαιδευτικά προγράμματα ετοιμάστηκαν, συγκρίθηκαν με τα εκπαιδευτικά προγράμματα των άλλων κρατών και τέλος με σκοπό ένα πιο δημοκρατικό, πολυπολιτισμικό και επιστημονικό πρόγραμμα μοιράστηκαν σε διάφορους κουρδικούς θεσμούς και σε επιλεγμένους εκπαιδευτές. Μέσα σε 5 χρόνια, και έως το 2020, η συγκεκριμένη διδακτέα ύλη και το πρόγραμμα άλλαξαν τρεις φορές μέσα στον πόλεμο και αλλάζουν ανάλογα με τις επιστημονικές-τεχνολογικές, κοινωνικές και δημοκρατικές εξελίξεις.⁴³⁴ Έως τα τέλη του 2019 υπήρχαν περίπου 4.500 σχολεία και 790.000 μαθητές στην πρωτοβάθμια και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ροζάβα. Οι μαθητές εκπαιδεύονται στην μητρική τους γλώσσα (Κουρδικά ή Αραβικά ή Ασσυριακά ή Αρμενικά) έως την τέταρτη τάξη. Από την τέταρτη εκπαιδευ-

433. Mamosta Mazlum (Adil Tekin), *Gotarek Ji Perwerdeya Zimanê Dayikê* [Λίγα λόγια για την Εκπαίδευση της Μητρικής Γλώσσας], Mexmûr [Μεχμούρ] (χωρίς ημερομηνία έκδοσης και τυπογραφείου). Θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον κύριο Firyal Silêman για το συγκεκριμένο βιβλίο που μου έστειλε. Το βιβλίο έχει γραφτεί από τον δάσκαλο Mazlum [Μαζλούμ], παρουσιάζει και αναλύει όλη την ιστορική περίοδο του προσφυγικού καταυλισμού Μεχμούρ και δείχνει αναλυτικά όλη την επώδυνη προσπάθεια των κατοίκων για την δημιουργία των κουρδικών σχολείων. Σύμφωνα με τον ίδιο (σελίδα 73) τα πρώτα σχολεία εγκαινιάστηκαν το 1998 και ήταν τα εξής: 3 δημοτικά (Δημοτικό Σχολείο Μάρτυρας Μιχεμέντ Καράσουγκουρ/Şehid Mihemed Karasungur, Δημοτικό Σχολείο Δρ. Νουρί Ντερσιμί/Dr. Nuri Dêrsimî και Δημοτικό Σχολείο Μάρτυρας Σαλίχ Κανδάλ/Şehid Salih Kandal) και 1 γυμνάσιο-λύκειο (Μάρτυρας Κοτσερίν/Şehid Koçerîn).

434. Θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον κύριο Firyal Silêman, υπεύθυνο της Επιτροπής Κοινωνικής Εκπαίδευσης/Κομίτεγα Perwerdeya Civakî/KPC και συμπρόεδρο της Οργάνωσης Γλώσσας/Saziya Ziman στην Ροζάβα. Οι περισσότερες αναφορές μας σχετικά με τους εκπαιδευτικούς θεσμούς της Ροζάβα βασίζονται στις γραπτές συνομιλίες μας με τον ίδιο μέσω e-mail (Firyal Silêman, e-mail, 25-30/5/2020).

ονται στην γλώσσα της γειτονικής περιοχής και στην πέμπτη τάξη τα Αγγλικά διδάσκονται ως ξένη γλώσσα.⁴³⁵

Η κουρδική γλώσσα ως μάθημα επιλογής εφαρμόζεται στα δημόσια σχολεία (Γυμνάσιο) και ως ειδικό μάθημα στα ιδιωτικά φροντιστήρια της Τουρκίας από το 2013. Από την άλλη, στο Ιράν, αν και επισήμως υπάρχει μία διοικητική περιφέρεια του Κουρδιστάν από τις αρχές του 17ου αιώνα, η κουρδική γλώσσα ακόμη είναι μία απαγορευμένη γλώσσα.

Ακριβώς σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της Αυτόνομης Διοίκησης Βορείας και Ανατολικής Συρίας βρίσκεται στον πυρήνα ραγδαίων εξελίξεων στην διαμόρφωση της κουρδικής εθνικής ταυτότητας: αφενός δημιουργεί μία ομαλή κατάσταση ομογενοποίησης στην κουρδική γλώσσα και αφετέρου αναπαράγοντας καθημερινά την κουρδική γλώσσα, φυσικά, σώζει μία υπο-απειλή γλώσσα από τους πιθανούς μελλοντικούς κινδύνους. Δημιουργούνται συνεπώς σημαντικά μακροπρόθεσμα διλήμματα στην τουρκική πλευρά, σαν κράτος, διότι οι δάσκαλοι και οι μαθητές που μεγαλώνουν στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ροζάβα/Συριακού Κουρδιστάν θα είναι φυσικοί φορείς της κουρδικής γλώσσας εντός της Τουρκίας. Αν και ακόμη «το δικαίωμα εκπαίδευσης στην μητρική γλώσσα» είναι ένα αμφιλεγόμενο θέμα στην Τουρκία και όλες οι τυπικές και άτυπες εκπαιδεύσεις πραγματοποιούνται βάσει νόμου στην Τουρκική γλώσσα (εκτός από τα αγγλόφωνα σχολεία/σχολές), το μάθημα εκμάθησης κουρδικής γλώσσας (Κουρμαντζί και Κιρμαντσκι) είναι μάθημα επιλογής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και διδάσκεται 2 ώρες την εβδομάδα από το 2013. Από την άλλη, η κουρδική γλώσσα είναι γλώσσα εκπαίδευσης σε μεταπτυχιακό επίπεδο σε μερικά πανεπιστήμια, όπου πλειοψηφία του πληθυσμού της περιοχής είναι κουρδική, όπως τα Πανεπιστήμια Αρτούκλου,⁴³⁶ και Μουσ⁴³⁷ της Τουρκίας. Οι απόφοιτοι όμως δεν μπορούν να εργαστούν και δεν μπορούν να παράγουν, να μελετούν με το αντικείμενο εργασίας τους διότι κάθε πράξη με την κουρδική γλώσσα αντιμετωπίζεται με νομικές κυρώσεις και αστυνομικές διώξεις. Αυτό με την σειρά του μειώνει τον αριθμό μαθητών/φοιτητών-μαθητριών/φοιτητριών που επιλέγουν τα συγκεκριμένα μαθήματα επιλογής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή στα πανεπιστημιακά τμήματα. Η Τουρκική κυβέρνηση μετά την Ειρηνευτική Περίοδο (2013-2015)⁴³⁸ που είχε εξασφαλίσει μία «ήρεμη, ήσυχη περίοδο» στους πολίτες, προσπάθησε να διαγράψει την κουρδική γλώσσα από την καθημερινή ζωή, ενώ στην άλλη πλευρά των συνόρων δηλαδή στην Ροζάβα/βόρεια Συρία μεγαλώνουν, κατά χιλιάδες, οι καθηγητές και μαθητές συνομιλώντας την κουρδική γλώσσα.

435. <http://yeniyasamgazetesi1.com/kuzeydogu-suriyede-cok-dilli-egitim/>.

436. <https://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/anabilim-dallari/k%C3%BCrt-dili-ve-k%C3%BCrt%C3%BCr%C3%BC>.

437. <http://sbe.alparslan.edu.tr/index.php/kurt-dili-ve-kulturu-tezli/>.

438. Kumru F. Toktamis, «A peace that wasn't: friends, foes, and contentious re-entrenchment of Kurdish politics in Turkey», *Turkish Studies*, volume 19, 2018, p. 697-722 <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1500139>.

B. Η εκπαίδευση των Κούρδων στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την ερευνά μας, δεν έχουν πραγματοποιηθεί μαθήματα εκμάθησης μητρικής γλώσσας το διάστημα 1980-1996 στους (ή από τους) Κούρδους εντός της Ελλάδας. Από την άλλη όμως έχουν γίνει μεμονωμένες προσπάθειες εκμάθησης της κουρδικής γλώσσας είτε σε ατομικό επίπεδο είτε κατά καιρούς στα γραφεία των διάφορων κουρδικών πολιτικών οργανώσεων και στο χώρο του προσφυγικού καταυλισμού του Λαυρίου από τους ίδιους τους Κούρδους πρόσφυγες.

Η πρώτη ομαδική γνωριμία των παιδιών Κούρδων με τα ελληνικά σχολεία ή με το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν στο Λαύριο της Αττικής. Το Κέντρο Προσωρινής Διαμονής Αιτούντων Άσυλο Αλλοδαπών Λαυρίου λειτουργεί στην πόλη του Λαυρίου ήδη από την δεκαετία του 1950. Η δυνατότητα φιλοξενίας του Κέντρου – θεωρητικά – είναι 300 άτομα σε 50 δωμάτια, των 10 τετραγωνικών μέτρων.⁴³⁹ Όμως, πάντα διαμένουν περισσότερα άτομα από αυτά που προβλέπονται. Τα κτήρια του Κέντρου επωφελούνταν από δημόσιο ρεύμα και ύδρευση αλλά περίπου από το 2010 και μετά το κράτος δεν παρέχει τις συγκεκριμένες υπηρεσίες. Τα κτήρια του Κέντρου έχουν σοβαρά οικοδομικά προβλήματα και έχουν κατατεθεί σχετικές ερωτήσεις στο Ελληνικό Κοινοβούλιο για το συγκεκριμένο θέμα.⁴⁴⁰ Το κράτος δεν παρείχε ουδέποτε οποιαδήποτε μορφής οικονομικής βοήθειας σε αιτούντες άσυλο εντός και εκτός του Κέντρου, ενώ εντός του Κέντρου παρείχε φαγητό, τα είδη προσωπικής υγιεινής και ένα μικρό ιατρείο.⁴⁴¹

Τα προηγούμενα χρόνια στα σχολεία του Λαυρίου εφαρμόστηκαν διάφορα μοντέλα «ένταξης» των αλλοδαπών μαθητών: από το 1991 λειτούργησαν σε χώρους του Κέντρου Προσφύγων Τάξεις Υποδοχής για τα παιδιά Δημοτικού Σχολείου, από το 1993 ανάλογα Τμήματα για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και από το 1995, η Τάξη Υποδοχής στο Γυμνάσιο Λαυρίου.⁴⁴² Σύμφωνα με τους Σιμόπουλο και Παθιάκη, «οι αλλοδαποί μαθητές εγγραφόνταν κανονικά, σύμφωνα με το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο, οι μαθητές πρόσφυγες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για μία περίπου δεκαετία παρακολουθούσαν ξεχωριστές τάξεις που λειτουργούσαν εντός του Κέντρου Προσφύγων, με αποτέλεσμα να στερούνται την δυνατότητα επαφής με το ελληνόφωνο περιβάλ-

439. Οι τουαλέτες, τα μπάνια και η τραπεζαρία είναι κοινόχρηστοι χώροι.

440. «Ερώτηση. Προς τους Υπουργούς Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη», Κοινοβουλευτική Ομάδα ΚΚΕ, Αρ. Πρωτοκόλλου:10642, Ημερομηνία: 16.5.2013. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c0d5184d-7550-4265-8e0b-078e1bc7375a/8068472.pdf>.

441. Το 2015 δημιουργήθηκε ένας νέος προσωρινός προσφυγικός καταυλισμός στην θέση ενός παλιού στρατιωτικού στρατοπέδου στο Λαύριο. Οι αναφορές μας δεν σχετίζονται με το νέο Κέντρο.

442. Για την εμφάνιση, την εξέλιξη και την υλοποίηση των Τάξεων Υποδοχής βλέπε Γιώργος Σιμόπουλος, «Εκπαιδευτικές πολιτικές για αλλοδαπούς μαθητές: οι τάξεις υποδοχής στο Λαύριο», στο Χτίζοντας γέφυρες. 'Εμείς' και οι 'άλλοι' στην ίδια πόλη, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πρόγραμμα «Ολυμπιακή Παιδεία, 2004, σ. 26-35.

λον και να δυσχεραίνεται η προοπτική ένταξης τους [...]. Ύστερα από διάφορες διαμαρτυρίες των οικογενειών ότι *οι πρόσφυγες δεν είναι καθαροί ή κουβαλάνε αρρώστιες* [...] οι τάξεις λειτούργησαν για ένα διάστημα ως 'ξεχωριστές τάξεις εντός του σχολείου' και σταδιακά εξασφαλίστηκε η ένταξη, μερική ή ολική των μαθητών στις αντίστοιχες 'κανονικές' τάξεις». ⁴⁴³

Εντός του Κέντρου Λαυρίου όμως πραγματοποιούνταν τα μαθήματα εκμάθησης κουρδικής γλώσσας στα παιδιά κουρδικής καταγωγής που σπουδάζουν στα ελληνικά σχολεία, με σκοπό να μην απομακρυνθούν ή ξεχάσουν την μητρική τους γλώσσα. Πρέπει να επισημανθεί ότι τα συγκεκριμένα μαθήματα της εκμάθησης της μητρικής γλώσσας στα παιδιά κουρδικής καταγωγής συνεχίζονται στο χώρο του Κέντρου Λαυρίου με λίγες διακοπές από τις αρχές της δεκαετίας '90. Σήμερα συνεχίζονται τα μαθήματα της κουρδικής γλώσσας / η διάλεκτος Κουρμαντζί, με την συμμετοχή 25-30 παιδιών καθημερινά για 2 ώρες.

Το διάστημα 1996-1997 πραγματοποιούνταν σεμιναριακού τύπου μαθήματα εκμάθησης της Ελληνικής και κουρδικής γλώσσας στους Έλληνες και Κούρδους στα γραφεία του *Κόμματος της Ένωσης των Σοσιαλιστών του Κουρδιστάν* (PYSK - *Partiya Yekitiya Sosyalist a Kurdistan*), ⁴⁴⁴ στο κέντρο της Αθήνας. Τα μαθήματα διήρκησαν περίπου ένα χρόνο και πραγματοποιήθηκαν εκ μέρους δύο Κούρδων φοιτητών, των Μπρούσκ Εβίρ και Τσεκό Ρέζαν. Το συγκεκριμένο κόμμα δεν υφίσταται πιά.

Το διάστημα 2000-2002 πραγματοποιήθηκε άλλη μία προσπάθεια για την υλοποίηση των μαθημάτων εκμάθησης κουρδικής γλώσσας (στις διαλέκτους Κουρμαντζί και Σορανί) στους Έλληνες και Κούρδους φοιτητές από τον *Σύλλογο Φοιτητών Κουρδιστάν στην Ελλάδα* (KOM-XWEND / *Komelê Xwendekarên Kurdistan li Yewnanîstan*). Ο συγκεκριμένος Σύλλογος επισήμως θεσπίστηκε το 1999 και αμέσως μετά ξεκίνησε τα μαθήματα εκμάθησης Ελληνικής και Κουρδικής (Κουρμαντζί και Σορανί) γλώσσας στους Έλληνες και Κούρδους φοιτητές/φοιτήτριες. Συγκεκριμένα μαθήματα προσαρμοζόταν ανάλογα με τα προγράμματα σπουδών και πραγματοποιούνταν τουλάχιστον 3-4 μήνες σε κάθε ακαδημαϊκό εξάμηνο. Τα μαθήματα συνεχίστηκαν επί 6 εξάμηνα και

443. Γιώργος Σιμόπουλος και Ειρήνη Παθιάκη, «'Εμείς' και οι 'Άλλοι' στην ίδια πόλη: Έρευνα στάσεων στην πόλη του Λαυρίου», στο Χτίζοντας γέφυρες. 'Εμείς' και οι 'άλλοι' στην ίδια πόλη, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πρόγραμμα «Ολυμπιακή Παιδεία, 2004, σ. 137-138.

444. "Kürdistan Sosyalist Birlik Partisi Programı", Bername û Destûra PYSK Ê, PYSK, 1996 [«Το Πρόγραμμα του Κόμματος της Ένωσης των Σοσιαλιστών του Κουρδιστάν», Καταστατικό και Πρόγραμμα PYSK, PYSK, 1996], σ. 14. Η ίδρυση του συγκεκριμένου κουρδικού κόμματος ανακοινώθηκε το 1996 και αποτελούσε η ενοποίηση των πέντε κουρδικών κομμάτων, τα οποία ήταν KAWA, K.U.K. (Εθνικοί Απελευθερωτές του Κουρδιστάν/Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları), T.S. (Têkoşîna Sosyalist/Σοσιαλιστικός Αγώνας), T.S.K. (Tevgera Sosyalîsta Kurdistan / Σοσιαλιστικό Κίνημα του Κουρδιστάν) και το YEKBÛN (Ενωμένο Λαϊκό Κόμμα του Κουρδιστάν).

πραγματοποιήθηκαν από τους Ταχίρχάν Γκιραβή (Κουρμανζί),⁴⁴⁵ Τσεκό Ρεζάν (Κουρμαντζί) και Μουκριγιάν Μεριβανί (Σορανί).⁴⁴⁶ Ο Σύλλογος *Φοιτητών Κουρδιστάν στην Ελλάδα* (KOM-XWEND) έφτασε έως τα 30 μέλη και κατάφερε να ανοίξει παραρτήματα στις πέντε μεγάλες πόλεις της Ελλάδας. Η Διοίκηση και το Διοικητικό Συμβούλιο βρισκόταν στην Αθήνα και κατάφερε να εκδώσει το πρώτο φοιτητικό περιοδικό των Κούρδων στην Ελλάδα, το *KOM-XWEND*. Ο Σύλλογος δεν κατάφερε να συνεχίσει την πορεία του (2003) λόγω της αδυναμίας εύρεσης οικονομικής βοήθειας αλλά και της μετακίνησης σημαντικού αριθμού μελών του Δ.Σ. εκτός Ελλάδος. Το περιοδικό κατάφερε να εκδόσει μονάχα 4 τεύχη.⁴⁴⁷

Επισημαίνεται βέβαια ότι ο πρώτος σύλλογος Κούρδων φοιτητών στην Ελλάδα δεν ήταν ο KOM-XWEND. Προϋπήρχε άλλη μία ένωση, την δεκαετία 1970-1980, η οποία είχε δημιουργηθεί από τον Κούρδο-Πόντιο Γρηγόριο Χατζηστεφανίδη (1953-2020), γνωστό ως *Χάλε Εμίν* ή *Εμίν Ρασίντ*.⁴⁴⁸ Η συγκεκριμένη φοιτητική ομάδα έφτασε τα 15-20 μέλη και λειτουργούσε σαν υπό-τμήμα ή Παράρτημα του Συλλόγου Κούρδων Φοιτητών στην Ευρώπη.⁴⁴⁹

Στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας, το 2003, στα χρόνια που «πάγωσαν» οι λειτουργίες του KOM-XWEND, περίπου 3.000 Κούρδοι πρόσφυγες ζούσαν σε άθλιες συνθήκες σε όλη την Ελλάδα (μόνο από το Νότιο Κουρδιστάν - Ιρακινό).⁴⁵⁰ Αλλά και πάλι, δηλαδή παρά την ύπαρξη Κούρδων στην Ελλάδα, δεν έχουν πραγματοποιηθεί οργανωμένα μαθήματα κουρδικής γλώσσας έως την εμφάνιση των Κούρδων προσφύγων λόγω των μαζικών προσφυγικών εισροών εντός του ελλαδικού χώρου, δηλαδή τα έτη 2014-2015.⁴⁵¹

445. Tahirxan Girani: Συγγραφέας, μεταφραστής κλασικών ελληνικών έργων-εκπαιδευτής κουρδικής γλώσσας. Εκτός της μετάφρασης βιβλίων, έχουν δημοσιευθεί δύο μονογραφίες του στα Κουρδικά / Κουρμαντζί: *Prometheusê Zincirkirî* (*Αλυσσοδεμένος Προμηθέας*, 2009, εκδόσεις Doz) και το *Antigoni* (*Αντιγόνη*, 2021, εκδόσεις Avesta).

446. Τα στοιχεία του KOM-XWEND αντλήθηκαν από την αδημοσίευτη μελέτη του Ταχίρχάν Γκιραβή, «1980'lerden Günümüze Kürt-Yunan İlişkilerinin Küçük Bir Panoraması/ Ένα μικρό Πανόραμα των Ελληνοκουρδικών Σχέσεων από το 1980 έως μέρες μας». Θέλω να ευχαριστήσω εκ νέου τον Tahirxan Girani για τις πληροφορίες που μοιράστηκε μαζί μου.

447. Πρέπει να τονιστεί ότι ο Σύλλογος δεν έχει καταργηθεί επισήμως αλλά δεν λειτουργεί.

448. <https://kurdishvoice.gr/o-giatros-pou-agonistike-stin-koinonia/>.

449. *Hênîya Welet*, Dengê Komeley Xwêndikaranî Kurd le Ewropa, sal 1, jimar 1, Rêzber 1963, Stockholm. [*Χεβία Βελέτ/Ελπίδα της Πατρίδας*, Η Φωνή του Συλλόγου Κούρδων Φοιτητών στην Ευρώπη, έτος 1, αριθμός 1, Σεπτέμβριος 1963, Στοκχόλμη.] Βλέπε επίσης *Destûra Komeley Xwêndikaranî Kurd Le Ewropa (Kurdish Students' Society in Europe)*, Stockholm, KXKE, 1.8.1970. [*Πρόγραμμα του Συλλόγου Κούρδων Φοιτητών στην Ευρώπη*, Στοκχόλμη, KXKE, 1.8.1970.

450. Αμπού Αλί, «Πολιτικοί πρόσφυγες από το Ιρακινό Κουρδιστάν», στο *Μετανάστες στην Ελλάδα* (επιμέλεια: Αθ. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου, Μ. Παύλου) Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 335-336.

451. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας Ελλάδας μόνο «309.900 ανθρώπων έφτασαν στις ελληνικές ακτές από τον Ιούλιο έως τον Σεπτέμβριο του 2015». Βλέπετε file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate%20Journeys_oct%2007%202019_GREEK_FINAL_2.pdf

Επισημαίνεται ως προς τους Κούρδους που σπουδάζουν στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση ότι ένας σημαντικός αριθμός, περίπου 60, μπόρεσαν να αποφοιτήσαν από τα ελληνικά πανεπιστήμια μέσω των υποτροφιών που έλαβαν είτε από το Κουρδικό Ινστιτούτο Παρισίου είτε από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδος την δεκαετία '90.⁴⁵² Το αξιοσημείωτο και άκρως λυπηρό ήταν ότι όλες αυτές οι υποτροφίες εξασφαλίστηκαν με προσωπικές και πολιτικές επαφές των ενδιαφερομένων και όχι με τις θεσμοθετημένες λειτουργίες μεταξύ των κουρδικών και ελληνικών θεσμών. Οι περισσότεροι υπότροφοι φοιτητές με το τέλος των σπουδών τους, επέλεξαν την μετανάστευση προς τις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες, μερικοί επέστρεψαν στις γενέτειρες τους και πολύ λίγοι παρέμειναν εντός της Ελλάδας.

Γ. Ο «βαθύς νους» στην Ελλάδα για το Κουρδιστάν - Η εκπαίδευση των Κούρδων

Ο μαινόμενος πόλεμος στην Συρία και η εξάπλωση του στο Ιράκ δημιούργησε μία μεγάλη προσφυγική κρίση με εκατομμύρια Κούρδους πρόσφυγες στις γύρω χώρες. Οι περισσότεροι βρέθηκαν αρχικά στην Τουρκία, το Ιράκ, την Ιορδανία, το Λίβανο, αργότερα προσπάθησαν να περάσουν στην Ευρώπη μέσω Τουρκίας.

Οι ελληνικές αρχές και κυρίως η προοδευτική πλευρά του ελληνικού πολιτικού συστήματος γνώριζαν την πιο προοδευτική, μαρξιστική, αντικαθεστωτική, αριστερή πλευρά του τουρκικού/κουρδικού πολιτικού κόσμου έως την εμφάνιση των πρώτων μαζικών προσφυγικών εισροών. Οι έννοιες όπως «ο Κούρδος», «οι Κούρδοι» ακόμα και «το Κουρδιστάν» ήταν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της Τουρκίας στις εικονικές πραγματικότητες τους. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι κουρδικές πολιτικές και πολιτιστικές οργανώσεις όσο και να έχουν προσπαθήσει να δώσουν μία σαφή και ολοκληρωμένη «εικόνα» των Κούρδων και του Κουρδιστάν στην ελληνική κοινωνία μέσω των εκδηλώσεων και των περιοδικών τους που εκδιδόταν στην Ελλάδα, ο «βαθύ νους» του ελληνικού πολιτικού συστήματος δεν απομάκρυνε ποτέ την έννοια του Κουρδιστάν από την αντίληψη της σύγχρονης Τουρκίας. Εκδόθηκαν και εκδίδονται περιοδικά⁴⁵³ των κουρδικών οργανώσεων από το 1985 έως σήμερα στην Ελλάδα όπως το *Kurdistan Report*⁴⁵⁴ και *Η Φωνή του Κουρδιστάν*⁴⁵⁵ ως τα περιοδικά του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου του Κουρδιστάν.⁴⁵⁶ Εκδόθηκαν επίσης *Τα Βουνά του Κουρδιστάν*⁴⁵⁷ ως το περιοδι-

452. Τα περισσότερα ίσως μέλη, του KOM-XWEND, ήταν υπότροφοι.

453. Μηνιαία-διμηνιαία και τριμηνιαία.

454. 1985-1990, δημοσιεύθηκε 10 τεύχη.

455. 1991-2006, δημοσιεύθηκε 90 τεύχη και συνεχίζεται διαδικτυακά.

456. Τα επιλεγμένα τεύχη των δύο συγκεκριμένων περιοδικών μπορούν να βρεθούν στο <https://rojavakurdistan.gr/> (τελευταία επίσκεψη 21.02.2021).

457. 1995-1996.

κό του Δημοκρατικού Κόμματος του Κουρδιστάν-Ιράκ, το *Κουρδιστάν Press*⁴⁵⁸ ως το περιοδικό της Ελληνοκουρδικής Ένωσης Φιλίας, το *KOM-XWEND*⁴⁵⁹ ως το περιοδικό του Συλλόγου Φοιτητών Κουρδιστάν στην Ελλάδα.

Δανειζόμενοι την έκφραση του Δημήτρη Χριστόπουλου «Τελείωσαν τα ψέματα!»⁴⁶⁰, θα αναφερθούμε στο θέμα της *επιλεκτικής μνήμης* του ελληνικού κράτους, ως ο «βαθύς νους». Παράδειγμα, η εξήγηση που έδωσε ο τ. Υπουργός Εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος, αναφερόμενος στην αντίδραση του για το κάλεσμα του Οτζαλάν από τους βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου στην Ελλάδα, λέγοντας «αισθάνθηκα την ιδιαίτερη ανάγκη να αντιδράσω προς αυτή την κατεύθυνση, όχι μόνο γιατί διαφωνούσα και πίστευα ακράδαντα, όπως κάνω και σήμερα, ότι ο υπουργός Εξωτερικών πρέπει να αποφεύγει τον πόλεμο πάση θυσία, αλλά και διότι οι Κούρδοι ήταν συμπαγώς εχθροί μας από την Μικρασιατική εκστρατεία».⁴⁶¹ Εντούτοις, τα εγγόνια των ανωτέρω αναφερόμενων ως «εχθρών» αντιμετώπισαν τις πιο απάνθρωπες δοκιμασίες από τους εχθρούς των δυτικών αξιών, κυρίως των αξιών της ανθρωπότητας,⁴⁶² που όπως αναφέρεται στα έγγραφα του Συμβουλίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προσπάθησαν να τους εξοντώσουν από το πρόσωπο της γης μέσω των γενοκτονιών.⁴⁶³

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η ελληνική κοινωνία πρώτη φορά γνώρισε την «πραγματική» εικόνα της κουρδικής κοινωνίας στην ύστερη περίοδο των σφαγών και διωγμών του Ισλαμικού Χαλιφάτου εντός του Ιράκ και της Συρίας, από το 2014 και μετά. Μεταξύ των δεκάδων χιλιάδων προσφύγων ένας αξιοσημείωτος αριθμός ήταν οι Κούρδοι από το Ιράκ και την Συρία. Οι Κούρδοι έρχονταν μαζί με τις οικογένειες τους, με τα παιδιά τους και η ύπαρξη τους, μαζί με τους άλλους πρόσφυγες, απαιτούσε αντί-

458. 1994-1998, δημοσιεύθηκε περίπου 30 τεύχη.

459. 2003, δημοσιεύθηκε 4 τεύχη.

460. «Τελείωσαν τα ψέματα», έκφραση του Δημήτρη Χριστόπουλου, ο οποίος εκφράζει την ετερογενοποίηση της ομογενοποιημένης ελληνικής κοινωνίας. Εμείς την δανειζόμαστε για να εκφράσουμε την «τολμηρή» εμφάνιση των παλαιών ντροπαλών πολιτικών αντιλήψεων σχετικά για το Ζήτημα του Κουρδιστάν από τη παράδοση του Οτζαλάν και μετά. Βλέπετε Δημήτρης Χριστόπουλος, «Το τέλος της εθνικής ομο(ιο)γένειας: Παραδοσιακές και νέες μορφές ετερότητας στην Ελλάδα», στο *Μετανάστες στην Ελλάδα*, σ. 57-81.

461. Πάγκαλος Θεόδωρος, *ΙΜΙΑ, Σ-300, ΟΤΣΑΛΑΝ. Παλεύοντας για την Ειρήνη*, εκδότης ΚΕΡΚΥΡΑ, Δεκέμβριος 2020, σ. 84. Για την παράδοση του Αμπντουλάχ Οτζαλάν και κυρίως για την στάση των Ελληνικών πολιτικών αρχών, τα οποία πραγματεύεται στο βιβλίο του ο Θεόδωρος Πάγκαλος, βλέπε επίσης ειδικό τεύχος του περιοδικού *Φωνή του Κουρδιστάν*, το οποίο είναι το πρώτο τεύχος που δημοσιεύθηκε αμέσως μετά την παράδοση του Οτζαλάν με το εξώφυλλο «Ελληνικό Λαέ! Ποιος θα πληρώσει γι'αυτή την προδοσία;», *Φωνή του Κουρδιστάν*, τεύχος 66, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1999. Επίσης https://rojankurdistan.gr/wp-content/uploads/2020/04/FonhTouKourdistan_661999_.pdf.

462. Σοφία Ακριβού, «Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και γενοκτονία: Η περίπτωση των Yazidis», *Crime Times* (διαδικτυακό περιοδικό), τεύχος 14 ανακτήθηκε από το <https://www.crimetimes.gr>.

463. Human Rights Council Third second session, agenda item4 (15 June 2016), "They came to destroy": ISIS Crimes Against the Yazidis, ανακτήθηκε από https://www.crisismonitor.gr/wp-content/uploads/2016/06/UN_ISIS_GENOCIDE.pdf.

στοιχες με τις άλλες συμπεριφορές προς τους υπόλοιπους πρόσφυγες. Σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα μορφωτικά δικαιώματα (άρθρο 13), την Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρα 28 και 29), τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (άρθρο 17) και το άρθρο 14 παράγραφος 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε «όταν φτάσουν στην Ευρώπη, τα παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες πρέπει θεωρητικά να έχουν πρόσβαση στη βασική εκπαίδευση σύμφωνα με το διεθνές και το περιφερειακό δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα». ⁴⁶⁴ Τέλος σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: (Πρώτο πρόσθετο πρωτόκολλο, άρθρο 2) «Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευτή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις.».

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται με μία σειρά δεσμευτικών κειμένων. Πρέπει να επισημανθεί ότι από το 1996 μέχρι σήμερα ιδρύθηκαν και λειτουργούν δεκάδες σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε όλη την Ελλάδα για τους αλλοδαπούς μαθητές, όπως εφαρμόζεται εδώ και δεκαετίες σε πολλές δυτικές χώρες, ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία και Σουηδία. ⁴⁶⁵ «Στην πράξη όμως, πολλά από αυτά τα παιδιά πρόσφυγες δεν έχουν τη δυνατότητα φοίτησης σε σχολείο, λόγω νομικών ή διοικητικών εμποδίων. Στα εμπόδια αυτά περιλαμβάνονται η έλλειψη σαφών διατάξεων όσον αφορά την υποχρεωτική εκπαίδευση παιδιών σε κέντρα υποδοχής ή παιδιών χωρίς άδεια διαμονής· διοικητικές δυσκολίες, όπως ανελαστικές προθεσμίες εγγραφής· περιορισμένες διαθέσιμες θέσεις στα σχολεία· και έλλειψη επιπλέον γλωσσικής υποστήριξης. Για παράδειγμα, τα 4.200 παιδιά σχολικής ηλικίας που ζούσαν στη Μόρια στη Λέσβο έως το τέλος του Σεπτέμβρη φέτος, δεν είχαν πρόσβαση σε τυπική εκπαίδευση». ⁴⁶⁶

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας Ελλάδας για την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων οι Κούρδοι εμφανίζονται στα νούμερα που αφορούν την Συρία, το Ιράκ, το Ιράν και την Τουρκία. ⁴⁶⁷ Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις όμως στις καταγραφές τους ρωτούν και τις εθνικές καταγωγές. ⁴⁶⁸

464. file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate Journeys_oct 07 2019_GREEK_FINAL_2.pdf.

465. Κώστας Μάγος, «Η Μέθοδος Project. Μία αποτελεσματική μέθοδος για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων στην σχολική τάξη», στο *Χτίζοντας γέφυρες*, σ. 43-56.

466. file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate Journeys_oct 07 2019_GREEK_FINAL_2.pdf.

467. file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Access%20to%20education%20europe-20.pdf.

468. Θέλω να ευχαριστήσω το Τμήμα Εκπαίδευσης της Μετάδρασης για την ενημέρωσή τους: π.χ. «Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της ΜΕΤΑδρασης στην Αθήνα περιλαμβάνει μαθήματα ελληνικής, αγγλικής και γερμανικής γλώσσας (για παιδιά 13-18 ετών) καθώς και ενισχυτικής διδασκαλίας (ελληνικά, αγγλικά, μαθηματικά) για παιδιά που είναι εγγεγραμμένα στην τυπική εκπαίδευση (6-18

Όπως προαναφέρθηκε η προσφυγική κρίση του 2015 στην Ελλάδα γέννησε διάφορα ερωτήματα περί εκπαίδευσης των προσφύγων και ίσως βραχυπρόθεσμα να δημιουργήθηκαν οι βάσεις θεμελιακών αλλαγών του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Όπως «τι γνωρίζουμε πραγματικά για την εκπαίδευση των προσφύγων, ποιος ο ρόλος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, πόσο αποτελεσματικές ήταν οι έως τότε ισχύουσες εκπαιδευτικές πολιτικές στην εκπαίδευση των μεταναστών στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες»⁴⁶⁹ και εντέλει για τους πρόσφυγες τι είδους εκπαίδευση είναι κατάλληλη; Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ανεξαρτήτως από τις θεμελιακές -ακόμα και φιλοσοφικές- θεωρητικές προσεγγίσεις των συγκεκριμένων θεσμών,⁴⁷⁰ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο από την εμφάνιση της προσφυγικής κρίσης του 2015-2017, όπου το Κράτος ήταν απόν. Σχετικά με το θέμα της εκπαίδευσης, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και οι εργαζόμενοι/εθελοντές, στον κάθε προσφυγικό καταυλισμό και στα λιμάνια, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο πεδίο.⁴⁷¹ Ύστερα από την διετία 2015-2017 που αποτέλεσε περίοδο κορύφωσης της προσφυγικής κρίσης, όλοι οι θεσμοί που ασχολούνται με τα προσφυγικά *ωρίμασαν* και δημιούργησαν έσω-θεσμικές οργανώσεις και τα υπό-μήμημα τους προσεγγίζουν το βασικό τους θέμα πιο *ψύχραιμα*. Σύμφωνα με την Δαρβινική εξελικτική οπτική όπως η φύση έτσι και η κοινωνία είναι ένας ζωντανός οργανισμός και ανάλογα με τις ανάγκες εξελίσσεται.⁴⁷² Δυστυχώς, όμως πρέπει να παραδεχθούμε ότι, η ελληνική κρατική αντίληψη και ακόμα χειρότερα οι ΜΚΟ *υποσυνείδητά* δεν αντιλαμβάνονται την βαρύτητα και το βάθος του θέματος, ότι «αυτοί» που παραμένουν/παρέμειναν εδώ είναι το μέλλον της χώρας. Μία μικρή έρευνα σχετικά με τις εκπαιδευτικές προσπάθειες των ΜΚΟ, καταδεικνύει ότι τα μαθήματα που διδάσκονται στα προσφυγόπουλα είναι τα αγγλικά, τα γερμανικά και τα ελληνικά σκοπεύοντας στην ομαλή ένταξη τους στις χώρες που θα φύγουν! Εντούτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι επί του παρόντος διαβιούν στην Ελλάδα σημαντι-

ετών). Από το 2017 μέχρι και σήμερα, ο συνολικός αριθμός των Σορανόφωνων / Κουρμαντζόφωνων μαθητών στην ΜΕΤΑδραση είναι 86, όπου 60 αγόρια και 26 κορίτσια.»

469. Νεκταρία Παλαιολόγου, Δόμνα Μιχαήλ, Γιάννης Τουμπουλίδης, «Η εκπαίδευση των προσφύγων και των νέων αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη: Η ελληνική περίπτωση», στο *Πρόσφυγες και Εκπαίδευση. Μελέτες πεδίου και θεωρητικά ζητήματα* (επιμ: Δόμνα Μιχαήλ, Αγγελική Σακελλαρίου, Νίκος Γογωνάς), Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη, 2020, σ. 17.
470. Προληταριακή Συλλογικότητα Υπόγεια Σήραγγα, *Μετανάστευση μία ευκαιρία(!) για το κεφάλαιο. Το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόσφατη προσφυγική κρίση*, 2017, σ. 28-37.
471. Προληταριακή Συλλογικότητα Υπόγεια Σήραγγα, σ. 36 (Υπογράμμιση ανήκει σ'εμας). Αντίθετα προωθούνται συναντήσεις επιτροπών αλληλέγγυων με το Υπουργείο Παιδείας για να «τακτοποιηθεί το θέμα» της ένταξης των προσφυγόπουλων, που εγκλωβίστηκαν εδώ μετά τη συμφωνία της 18ης Μάρτη, στην ελληνική εκπαίδευση, ενώ συγχρόνως τέθηκε το ζήτημα μαθημάτων από ανθρώπους των ΜΚΟ που θα διδάσκουν στα παιδιά τα βασικά.
472. Esra Burcu, «Enrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobioloji [Οι επιδράσεις της Εξελικτικής Θεωρίας στην Κοινωνιολογική Σκέψη και Κοινωνική-βιολογία]», *Hacettepe Universitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 2, ss. 175-186.

κοί κουρδικοί πληθυσμοί, όπως σχηματικά αναγράφονται στον παρακάτω πίνακα, οι οποίοι έχουν την ανάγκη εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας.

Λίστα των Κούρδων που διαμένουν στα Προσφυγικά Καμπ και στις Πόλεις (2020-2021)⁴⁷³

Τόπος	Οικογένειες	Άτομα	Γλώσσα/Διάλεκτος
Αλεξάνδρεια (Βέροια)	8	30	Σορανί
Καβάλα	5	125	Σορανί-Κουρμαντζί
Νέα Καβάλα	12	50	Σορανί
Βόλβη	2	8	Σορανί
Διαβατά	25	110	Σορανί-Κουρμαντζί
Σέρρες	Άγνωστος αριθμός	1350	Σορανί-Κουρμαντζί
Κάτω Μηλιά	15	75	Σορανί-Κουρμαντζί
Δράμα	Άγνωστος αριθμός	35	Σορανί-Κουρμαντζί
Δολιανά (Ιωάννινα)	30	120	Σορανί-Κουρμαντζί
Κατσίκας (Ιωάννινα)	20	75	Σορανί-Κουρμαντζί
Ιωάννινα (Κέντρο πόλης)	5	15-20	Σορανί
Κουτσόχερο (Λάρισα)	40	150	Σορανί-Κουρμαντζί
Λάρισα (εντός πόλης)	10	40	Σορανί
Θερμοπύλων (Λαμία)	15	55	Σορανί-Κουρμαντζί
Οινόφυτα (Αττική)		300	
Μαλακάσα (1 και 2) (Αττική)	8	35	Σορανί
Σκαρामαγκά (Αττική)	30	150	Κουρμαντζί
Σχιστός (Αττική)	7	30	Σορανί
Θήβα (Βοιωτίας)	10		Σορανί
Ελευσίνα	40	165	Σορανί-Κουρμαντζί
Λαύριο (παλιό)	Άγνωστος αριθμός	300	Κουρμαντζί

473. Ο πίνακας ανήκει σε εμάς. Θέλω να ευχαριστήσω ξανά σε όλους εκείνους που συνέβαλαν και μου απάντησαν επί του θέματος. Οι αριθμοί είναι βάσει των ερευνών και εκτιμήσεων μου στο πεδίο και δεν είναι και δεν μπορεί να είναι σταθεροί λόγω των νόμιμων και παράτυπων μετακινήσεων οικογενειών και ατόμων προς την δυτική και βόρεια Ευρώπη. Όλοι αυτοί οι αριθμοί θα είναι πιο κατανοητοί εφόσον εξεταστούν παράλληλα με το Ετήσιο Ενημερωτικό Σημείωμα 2020 της Υπηρεσίας Ασύλου. Σύμφωνα με το ίδιο, σύνολο διαμενόντων προσφύγων είναι 64.746 και αντιστοιχεί 0,6% του γενικού πληθυσμού της χώρας. Βλέπε Ετήσιο Ενημερωτικό Σημείωμα 2020, Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, σ. 7. Σύμφωνα με το ίδιο, οι Ιρακινοί και Σύριοι (που είναι χώρες προέλευσης και καταγωγής των κουρδικών πληθυσμών) αποτελούν 17% του συνολικού αριθμού των προσφύγων που εισήλθαν 2020 στην Ελλάδα (σ. 25), ανάμεσα τους 10% είναι ασυνόδευτα ανήλικα από την Συρία (σ. 24).

Τόπος	Οικογένειες	Άτομα	Γλώσσα/Διάλεκτος
Λαύριο (νέο)	Άγνωστος αριθμός	200	Σορανί-Κουρμαντζί
Τρίκαλα (διαμερίσματα)	20	80	Σορανί
Ριτσώνα (Χαλκίδα)	10		Σορανί-Κουρμαντζί
Ανδραβίδας (Πάτρα)	120	500	Σορανί-Κουρμαντζί
Κόρινθος (Κέντρο Κράτησης)	Άγνωστος αριθμός	60	Σορανί-Κουρμαντζί
Αμυδαλέζα (Κέντρο Κράτησης)	80		Σορανί-Κουρμαντζί
Κρήτη (διαμερίσματα)	15		Σορανί-Κουρμαντζί
Καράτεπε 1 (Λέσβος)	Άγνωστος αριθμός	500	Κουρμαντζί
Καράτεπε 2 (Λέσβος)	15	70	Σορανί-Κουρμαντζί
Χίος	Άγνωστος αριθμός	200	Σορανί-Κουρμαντζί
Σάμος	Άγνωστος αριθμός	400	Σορανί-Κουρμαντζί
Κως	Άγνωστος αριθμός	150	Σορανί-Κουρμαντζί
Λέρος	4	20	Σορανί-Κουρμαντζί
Αθήνα (διαμερίσματα - δομές)	Άγνωστος αριθμός	Άγνωστος αριθμός (Σίγουρα 1000)	Σορανί-Κουρμαντζί-Κιρμαντσκι

Δ. Εκπαιδευτικές προσπάθειες από τους ίδιους τους Κούρδους

Η κουρδική γλώσσα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, βρίσκεται σε πολύ δυσχερή κατάσταση μεταξύ των γλωσσών του κόσμου λόγω της πολιτικής κατάστασης των Κούρδων και του Κουρδιστάν. Εξ αιτίας αυτών των γεγονότων, οι προσπάθειες των Κούρδων δασκάλων στα προσφυγικά καμπ είναι πολύτιμες. Στο πλαίσιο του παρόντος κειμένου πρέπει να αναφέρουμε τις μοναδικές προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν στα τελευταία χρόνια λόγω των μαζικών προσφυγικών εισροών στην Ελλάδα. Μία από αυτές ήταν/είναι η προσωπική άμισθη προσπάθεια του Κούρδου Δάσκαλου Μποτάν Βαρτοϊ / Botan Vartoyi, αναγνωρισμένου πολιτικού πρόσφυγα, ο οποίος το 2016 ξεκινά να υλοποιεί μαθήματα εκμάθησης της κουρδικής γλώσσας/Κουρμαντζί στο Δίκτυο Μεταναστών και Προσφύγων για τους εθελοντές και ακτιβιστές που είχαν έρθει από τις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στην Αθήνα. Τα μαθήματα διαρκούν επί οκτώ μήνες και διακόπηκαν λόγω της μετακίνησης του δασκάλου (2016) ως διερμηνέα στο προσφυγικό Καμπ των Σερρών, στο οποίο η πλειοψηφία των διαμενόντων είναι Κουρμαντζόφωνοι - Ιεζίδι Κούρδοι. Πλέον, πραγματοποιεί μαθήματα εκμάθησης γλώσσας στα παιδιά του Καμπ.⁴⁷⁴

474. Θέλω να ευχαριστήσω τον Tahirhan Girani για τις συγκεκριμένες πληροφορίες που μου έδωσε, τις οποίες επιβεβαίωσα ερχόμενος σε επαφή (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) με τον ίδιο τον δάσκαλο Μποτάν Βαρτοϊ, στις αρχές του 2021.

Άλλη μία σημαντική προσπάθεια είναι του αναγνωρισμένου πολιτικού πρόσφυγα Αλή Καρδούχου. Ο Καρδούχος ασχολείται επιστημονικά και εντατικά με την κουρδική γλώσσα από τις αρχές του 2000. Εκτός από τα ιδιαίτερα μαθήματα που παράδιδε στους Έλληνες και τους Κούρδους, έχει εκδώσει ένα βιβλίο που αφορά την ελληνική και την κουρδική γλώσσα.⁴⁷⁵

Μία σημαντική προσπάθεια πραγματοποιήθηκε στα Τρίκαλα Θεσσαλίας από την δασκάλα Χαζά / Haja, μαθηματικό, διευθύντρια σχολείου από το Ιράκ (Νότιο Κουρδιστάν). Η κυρία Χαζά, ούσα πρόσφυγας, ως μαθηματικός έρχεται σε επαφή με Σύλλογο Διδασκόντων στα Τρίκαλα και θέτει την ιδέα της για την πραγματοποίηση εντατικών μαθημάτων κουρδικής γλώσσας και μαθηματικών στα προσφυγόπουλα (είτε παρακολουθούσαν μαθήματα στα δημόσια σχολεία είτε όχι). Με την πρωτοβουλία της ο Σύλλογος έρχεται σε επαφή με την Unicef και με την στήριξή της γίνονται οι απαραίτητες ενέργειες. Τελικά τα πρώτα μαθήματα πραγματοποιούνται τον Απρίλιο 2019 στο 2ο Γυμνάσιο Τρικάλων με την συμμετοχή 45 μαθητών προσφυγόπουλων (25 Κουρδόφωνα και 20 Αραβόφωνα παιδιά) και 3 δασκάλων (η Χαζά, ο Μωάμεθ και ο Ασβάντ).⁴⁷⁶ Η ύλη των μαθημάτων της γλώσσας είχε εξασφαλιστεί από την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν ενώ η ύλη των μαθηματικών καταρτίστηκε από την ίδια την δασκάλα.⁴⁷⁷ Τα μαθήματα συνεχίστηκαν έως και τον Δεκέμβριο 2020,⁴⁷⁸ οπότε και εκδηλώθηκε η πανδημία του κορονοϊού.

Πραγματοποιήθηκε άλλη μία προσπάθεια για την εκπαίδευση των Κούρδων παιδιών (προσφύγων ή μη) από μία εθελόντρια Κούρδη στην Αθήνα. Η εν λόγω προσπάθεια ήταν ανεξάρτητη από την ανωτέρω αναφερόμενη. Τα παιδιά προέρχονται από το Νότιο (Ιράκ) και το Βόρειο Κουρδιστάν (Τουρκία).⁴⁷⁹

475. Αλή Καρδούχος, *Κούρδο-ελληνικοί διάλογοι. Συμπεριλαμβάνει και την κουρδική γραμματική*, Γόρδος, Αθήνα 2002.

476. Τα μαθήματα ήταν για την εκμάθηση και την ανάπτυξη της Κουρδικής (Κουρμαντζί και Σορανί) γλώσσας, της Αραβικής γλώσσας και των μαθηματικών.

477. <https://www.teach4integration.gr/mother-tongue-materials/> (τελευταία επίσκεψη 21.02.2021).

478. Θέλω να ευχαριστήσω την Δασκάλα Χαζά, την Παναγιώτα Γάτση και τον Λαφάο Qadiri για τις πολύτιμες πληροφορίες που μοιράστηκαν μαζί μου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στα τέλη του 2020.

479. Οι συζητήσεις πάνω σε μία τέτοια προσπάθεια φτάνουν ακόμα και το 2018 αλλά οι πρώτες ουσιαστικές συζητήσεις έγιναν την Άνοιξη του 2019 στο χώρο του Greek Forum of Refugees/GFR στα Εξάρχεια στην Αθήνα. Σε αυτές τις συζητήσεις συμμετείχαν και οι Έλληνες που είχαν καλή γνώση στην εκπαίδευση. Με σκοπό την επιστημονική αλλά όσο γίνεται και την σωστή εκπαιδευτική διαδικασία ήρθαν σε επαφή με την Unicef στα γραφεία του GFR. Δόθηκαν αγγελίες για την εύρεση εκπαιδευτών. Οι υποψήφιοι δάσκαλοι/δασκάλες ήταν απόφοιτοι φιλοσοφικών σχολών ή είχαν προηγούμενη εμπειρία στην εκπαίδευση και αργότερα στα γραφεία του GFR πέρασαν οι πρώτοι υποψήφιοι δάσκαλοι/δασκάλες τα σεμινάρια της Unicef σχετικά με την εκπαίδευση των προσχολικών και σχολικών εκπαιδευσένων.

Ο χώρος, για την υλοποίηση των μαθημάτων, δεν βρέθηκε εύκολα και ύστερα από πολλές προσπάθειες τα πρώτα μαθήματα ξεκίνησαν στο Στέκι Εργαζομένων και Νεολαίας Πατησίων στην Κυψέλη. Παραχωρήθηκαν δύο όροφοι για τα μαθήματα εκμάθησης των διαλέκτων Κουρμαντζί και Σορανί στα παιδιά Κούρδων που είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα είτε από μεικτούς γάμους είτε όχι. Ύστερα από δύο μήνες μαθημάτων ξεκίνησε άλλη μία τάξη για τους ενήλικες, η εκμάθηση της Κουρμαντζί διαλέκτου.⁴⁸⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη προσπάθεια, ύστερα από περίπου 5-6 δεκαετίες παρουσίας των Κούρδων στην Ελλάδα, ήταν ουσιαστικά η πρώτη, βασιζόμενη στα επιστημονικά θεμέλια της εκπαίδευσης η οποία αγκάλιαζε όλους τους Κούρδους από όλα τα κομμάτια του Κουρδιστάν.⁴⁸¹

Ε. Συμπεράσματα

Από την δεκαετία του 1990 και έπειτα έγιναν διάφορες προσπάθειες στον χώρο της εκπαίδευσης της μητρικής κουρδικής γλώσσας στην Ελλάδα. Εντούτοις, σήμερα οι Κούρδοι που ζουν στην Ελλάδα και είναι ο μεγαλύτερος πληθυσμός από οποιαδήποτε άλλη στιγμή στο παρελθόν, είναι στην πλειονότητά τους πολιτικοί πρόσφυγες και στερούνται την εκπαίδευση της μητρικής τους γλώσσας. Στο Βόρειο Ιράκ το δικαίωμα τους ήταν κατακτημένο, στην Ροζάβα πρόσφατα κατακτήθηκε, ενώ σε περιοχές της Τουρκίας και του Ιράν επίσημα μέχρι και σήμερα διώκεται. Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, όπου διαβιούν μεγάλοι κουρδικοί πληθυσμοί παρατηρούνται καλές πρακτικές στην εκπαίδευση της μητρικής γλώσσας, επίσημα θεσμοθετημένες από την πολιτεία αλλά και τις κουρδικές κοινότητες.⁴⁸²

Οι κουρδικές μάζες που αντιστέκονται ενώπιον των καταπιεστικών γλωσσικών πολιτικών των κρατών της Μέσης Ανατολής δυστυχώς δεν μπορούν να συμπεριφέρονται με την ίδια πολιτική αντίληψη στην Διασπορά. Θα μπορούσαν, όμως να χρησιμοποιήσουν ελεύθερα και χωρίς όρια την γλώσσα τους στην Ευρώπη, εντούτοις, όπως κάθε γλωσσική κοινότητα της Διασποράς, απομακρύνονται από την γνώση της μητρικής γλώσσας. Ωστόσο εκτός από τις βόρειες Σκανδιναβικές χώρες, σχεδόν σε όλες τις ευ-

480. Η ύλη των μαθημάτων, ύστερα από συζητήσεις, επιλέχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας της Περιφερειακής Κυβέρνησης του Κουρδιστάν Ιράκ για τα Σορανί και Evdila Dirêj, Kurdî Kurmancî pirtûka xwendinê, 2005 Berlin για τα Κουρμαντζί.

481. Αν και μακροπρόθεσμα είχε σκοπό να θεσμοθετηθεί σαν ένα σχολείο/κέντρο πιστοποίησης της κουρδικής γλώσσας στην Ελλάδα, την πρόλαβε η εκδήλωση της πανδημίας και τα μαθήματα συνεχίστηκαν έως το Δεκέμβριο 2020. Ελπίζουμε ότι με το πέρας της πανδημίας θα επανέλθουν τα μαθήματα στην κανονική τους μορφή.

482. Yilmaz, Birgul (2016) *Learning "my" language: moments of languages and identities among Kurds in the UK*. (unpublished) PhD Thesis. SOAS, University of London. Bahar Başer, *Diasporada Türk-Kürt Sorunu. Almanya ve İsveç'te İkinci Kuşak Göçmenler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013 [Μπαχάρ Μπασέρ, *Τουρκό-Κουρδικό Ζήτημα στην Διασπορά. Η Δεύτερη Γενιά Μετανάστες στην Γερμανία και Σουηδία*, εκδόσεις Ιλετισίμ, Κωνσταντινούπολη, 2013].

ρωπαϊκές χώρες δεν υπάρχουν ολοκληρωμένα κρατικά προγράμματα σχετικά για την εκμάθηση της κουρδικής γλώσσας αλλά παρέχονται απλές διευκολύνσεις.⁴⁸³

Η πρώτη *Ακαδημία των Κουρδικών Επιστημών / Korî Zanîyarî Kurd* ιδρύθηκε το 1972 ως ένα παράρτημα της Ακαδημίας Επιστημών του Ιράκ⁴⁸⁴. Στην Διασπορά το Κουρδικό Ινστιτούτο Παρισιού (1983) ήταν το πρώτο Ινστιτούτο των Κούρδων στην Ευρώπη το οποίο συνεχίζει να δέχεται χρηματοδότηση για ένα μέρος των λειτουργιών του από το Γαλλικό κράτος. Ακολούθησαν Κουρδικό Ινστιτούτο στις Βρυξέλλες (1989), το Βερολίνο (1994), τη Μόσχα (1996), την Ουάσιγκτον (1997) και την Στοκχόλμη (1997). Τα Κουρδικά Ινστιτούτα στοχεύουν να κάνουν έρευνα και να δημοσιεύσουν κείμενα σχετικά με την κουρδική γλώσσα καθώς και να διοργανώσουν ακαδημαϊκά συνέδρια. Άλλα οι βασικές απασχολήσεις τους είναι να ασχολούνται με τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και τα πολιτιστικά ζητήματα που συμπεριλαμβάνουν τους Κούρδους.⁴⁸⁵

Στην Ελλάδα η απουσία του κράτους στην εκπαίδευση των Κούρδων είναι αισθητή. Μόνο οι πρωτοβουλίες των ίδιων των Κούρδων και η συμπαράσταση της Unicef δεν επαρκούν. Οι Κούρδοι, που είναι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και επιθυμούν την ομαλή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία έχουν το δικαίωμα της γνώσης και μνήμης της μητρικής τους γλώσσας. Ως εκ τούτου, αυτό το δικαίωμα πρέπει να διασφαλιστεί και να θεσμοθετηθεί σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Παράλληλα, θα πρέπει να ενισχυθούν οι πρωτοβουλίες συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς φορείς στην Ροζάβα και στο Βόρειο Ιράκ, προκειμένου οι Κουρδικοί πληθυσμοί να συνδέσουν την ιστορική τους μνήμη και πραγματικότητα με την παρούσα ένταξη και ομαλή διαβίωση.

ΣΤ. Βιβλιογραφία - Διαδικτυακές πηγές

Αλή Καρδούχος, *Κούρδο-ελληνικοί διάλογοι. Συμπεριλαμβάνει και την κουρδική γραμματική*, Γόρδιος, Αθήνα 2002.

Αμπού Αλί, «Πολιτικοί πρόσφυγες από το Ιρακινό Κουρδιστάν», στο *Μετανάστες στην Ελλάδα* (επιμέλεια: Αθ. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου, Μ. Παύλου) Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 335-336.

Amir Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985*, Avesta, İstanbul 2005 [Amir Hassanpour, *Εθνικισμός και Γλώσσα στο Κουρδιστάν 1918-1985*, εκδόσεις Avesta, Κωνσταντινούπολη 2005].

483. Σχετικά για την Σουηδία και την Γερμανία βλέπε Bahar Başer, σ. 159-190. Η πόλη Ουπσάλα/Uppsala της Σουηδίας θεωρείται ως «η πρωτεύουσα του Ιρακινού Κουρδιστάν» και είναι σχεδόν μοναδική πόλη/χώρα που παρέχει απεριόριστες δυνατότητες για την εξέλιξη της κουρδικής γλώσσας. Υπάρχει μία μεγάλη κουρδική βιβλιοθήκη, διάφορα ραδιοτηλεοπτικά κανάλια στην κουρδική γλώσσα, οι Κούρδοι αναγνωρίζονται ως ξεχωριστή οντότητα στις απογραφές, είναι εγγεγραμμένοι περίπου 60 Κούρδοι συγγραφείς στον Σύλλογο Συγγραφέων της Σουηδίας. Στην Γερμανία όμως, αντίθετα με την Σουηδία, η κουρδική ταυτότητα δεν είναι αναγνωρισμένη από την Πολιτεία αλλά ύστερα από την Πανευρωπαϊκή καμπανιά των Κούρδων για την αναγνώριση της ταυτότητας τους ως ξεχωριστή από την Τουρκική, επιτρέπεται πλέον η εκμάθηση μητρικής γλώσσας στα τυπικά σχολεία αρκεί να ζητείται από τους γονείς.

484. Amir Hassanpour, σ. 634-638.

485. Yılmaz, Birgul, σ. 57-62.

Άννα Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και Ιδεολογία*, εκδόσεις Οδυσσειάς, Αθήνα, 1993.

Bahar Başer, *Diasporada Türk-Kürt Sorunu. Almanya ve İsveç'te İkinci Kuşak Göçmenler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013 [Μπαχάρ Μπασέρ, *Τουρκό-Κουρδικό Ζήτημα στην Διασπορά. Η Δεύτερη Γενιά Μετανάστες στην Γερμανία και Σουηδία*, εκδόσεις Ιλιετισίμ, Κωνσταντινούπολη, 2013].

Γιώργος Σιμόπουλος, «Εκπαιδευτικές πολιτικές για αλλοδαπούς μαθητές: οι τάξεις υποδοχής στο Λάυριο», στο *Χτίζοντας γέφυρες. 'Εμείς' και οι 'άλλοι' στην ίδια πόλη*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πρόγραμμα «Ολυμπιακή Παιδεία, 2004, σ. 26-35.

Γιώργος Σιμόπουλος και Ειρήνη Παθιάκη, «'Εμείς' και οι 'Άλλοι' στην ίδια πόλη: Έρευνα στάσεων στην πόλη του Λαυρίου», στο *Χτίζοντας γέφυρες. 'Εμείς' και οι 'άλλοι' στην ίδια πόλη*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πρόγραμμα «Ολυμπιακή Παιδεία, 2004, σ. 137-138.

Destûra Komeley Xwendikaranî Kurd Le Ewropa (Kurdish Students' Society in Europe), Stockholm, ΚΧΚΕ, 1.8.1970. [Πρόγραμμα του Συλλόγου Κούρδων Φοιτητών στην Ευρώπη, Στοκχόλμη, ΚΧΚΕ, 1.8.1970.

Δημήτρης Χριστόπουλος, «Το τέλος της εθνικής ομο(ιο)γένειας: Παραδοσιακές και νέες μορφές ετερότητας στην Ελλάδα», στο *Μετανάστες στην Ελλάδα*, σ. 57-81.

Durkheim, Emile (1919). "The School of Tomorrow", in the Ferdinand Buisson. F. E. Farrington (Ed.). *French Educational Ideals of Today* New York: World Book Company, 1919.

Durkheim, Emile, *Ahlak Eğitimi*, Oğuz Adanır (çev.), Say Yayınları, İstanbul 2010.

Emir Celadet Bedir Han & Roger Lescot, *Kürtçe Grameri (Kurmanci Lehçesi)*, Institute Kurde de Paris, 2001 [Emir Celadet Bedir Han & Roger Lescot, *Κουρδική Γραμματική (Διάλεκτος Κουρμαντζί)*, Institute Kurde de Paris, 2001].

«Ερώτηση. Προς τους Υπουργούς Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη», Κοινοβουλευτική Ομάδα ΚΚΕ, Αρ. Πρωτοκόλλου:10642, Ημερομηνία: 16.5.2013.

Esra Burcu, «Envrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobioloji [Οι επιδράσεις της Εξελικτικής Θεωρίας στην Κοινωνιολογική Σκέψη και Κοινωνική-βιολογία]», *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 2, ss. 175-186.

Ετήσιο Ενημερωτικό Σημείωμα 2020, Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.

Fıryal Silêman, e-mail, 25-30/5/2020.

Η Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη Με Βάση την Νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβουργου (Επιμέλεια: Στέφανος Μαθθιας, Γιάννης Κτιστάκης, Λούκια Σταυρίτη, Καλλιόπη Στεφανάκη, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αθήνα 2006.

Hênîya Welet, Dengê Komeley Xwendikaranî Kurd le Ewropa, sal 1, jimar 1, Rêzber 1963, Stockholm. [Χεβία Βελέτ/Ελπίδα της Πατρίδας, Η Φωνή του Συλλόγου Κούρδων Φοιτητών στην Ευρώπη, έτος 1, αριθμός 1, Σεπτέμβριος 1963, Στοκχόλμη.]

Human Rights Council Third second session, agenda item4 (15 June 2016), "They came to destroy": ISIS Crimes Against the Yazidis.

«*Kadim Kürtçe'nin İzinde*», *Kürt Tarihi*, no. 11, Şubat-Mart, 2014 [*Στα ίχνη της Παλιάς Κουρδικής Γλώσσας Kürt Tarihi*], *Kürt Tarihi*, αριθμός 11, Φεβρουάριος-Μάρτιος, 2014].

Kumru F. Toktamis, «A peace that wasn't: friends, foes, and contentious re-entrenchment of Kurdish politics in Turkey», *Turkish Studies*, volume 19, 2018, p. 697-722.

“Kürdistan Sosyalist Birlik Partisi Programı”, Bername û Destûra PYSK Ê, PYSK, 1996 [«Το Πρόγραμμα του Κόμματος της Ένωσης των Σοσιαλιστών του Κουρδιστάν», Καταστατικό και Πρόγραμμα PYSK, PYSK, 1996].

«Kürtlerin Kullandığı Alfabeler», *Kürt Tarihi*, no. 5, Şubat-Mart, 2013 [«Τα Αλφάβητα που Χρησιμοποίησαν οι Κούρδοι», *Kürt Tarihi*, αριθμός 5, Φεβρουάριος-Μάρτιος, 2013].

Κώστας Μάγος, «Η Μέθοδος Project. Μία αποτελεσματική μέθοδος για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων στην σχολική τάξη», στο *Χτίζοντας γέφυρες, Έμείς' και οι άλλοι' στην ίδια πόλη*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πρόγραμμα «Ολυμπιακή Παιδεία, 2004, σ. 43-56.

Mamosta Mazlum (Adil Tekin), *Gotarek Ji Perwerdeya Zimanê Dayîkê* [Λίγα λόγια για την Εκπαίδευση της Μητρικής Γλώσσας], Mexmûr [Μαχμούρ] (χωρίς ημερομηνία έκδοσης και τυπογραφείου).

Mehrdad R. Izady, *Bir El Kitabi Kürtler*, Doz yayınları, İstanbul 2004 [Mehrdad R. Izady, *Ένα βιβλίο Χερσιού. Κούρδοι*, εκδόσεις Doz, Κωνσταντινούπολη 2004].

Mitchel, Marlon M, “Emile Durkheim and the Philosophy of Nationalism”, *Political Science Quarterly*, Vol. 46, No. 1.1931.

Μουράτ Ισσί, *Οθωμανική αυτοκρατορία και κουρδικός εθνικισμός*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018.

Νεκταρία Παλαιολόγου, Δόμνα Μιχαήλ, Γιάννης Τουμπουλίδης, «Η εκπαίδευση των προσφύγων και των νέων αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη: Η ελληνική περίπτωση», στο *Πρόσφυγες και Εκπαίδευση. Μελέτες πεδίου και θεωρητικά ζητήματα* (επιμ: Δόμνα Μιχαήλ, Αγγελική Σακελλαρίου, Νίκος Γογωνάς), Εκδοτικός Οίκος Κ.& Μ.Σταμούλη, Θεσσαλονίκη, 2020, σ. 17.

Πάγκαλος Θεόδωρος, *IMIA, S-300, ΟΤΣΑΛΑΝ. Παλεύοντας για την Ειρήνη*, εκδότης ΚΕΡΚΥΡΑ, Δεκέμβριος 2020.

Προληταριακή Συλλογικότητα Υπόγεια Σήραγγα, *Μετανάστευση μία ευκαιρία(;) για το κεφάλαιο. Το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόσφατη προσφυγική κρίση*, 2017.

Ronayi Önen, “Dilde bir modernleşme öyküsü-Celadet Bedirxan’ın Alfabe Serüveni”, *Kürt Tarihi*, no. 25, Temmuz-Ağustos 2016 [Ronayi Önen, «Μία ιστορία εκσυγχρονισμού στην γλώσσα-Η περιπέτεια αλφαβήτου του Τζελαδέτ Μπεδερχάν», *Kürt Tarihi*, αριθμός 25, Ιούλιος-Αύγουστος, 2016].

Σοφία Ακριβού, «Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και γενοκτονία: Η περίπτωση των Yazidis», *Crime Times* (διαδικτυακό περιοδικό), τεύχος 14.

Şengül Serdar, *Bilgi, Toplum, İktidar: Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesiyle Karşılaşma Sürecinde Doğu Medreseleri* [Γνώση, Κοινωνία, Εξουσία: Η συνάντηση των Ανατολικών Μεντρεσέδων στον Οθωμανικό-Τουρκικό Εκσυγχρονισμό], Hacettepe Üniversitesi, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ankara 2008.

Turner, Brian S, “The Two Faces of Sociology: Global or National?”, *Theory, Culture and Society*, no. 7, 1990.

Yilmaz, Birgul (2016) *Learning “my” language: moments of languages and identities among Kurds in the UK*. (unpublished) PhD Thesis. SOAS, University of London.

Ύπατη Αρμοστέια των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000. Πενήντα Χρόνια Ανθρωπιστικής Δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

Φωνή του Κουρδιστάν, τεύχος 66, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1999

<http://yeniyasamgazetesi1.com/kuzeydogu-suriyede-cok-dilli-egitim/>.
<https://www.artuklu.edu.tr/yasayan-diller-enstitusu/anabilim-dallari/k%C3%BCrt-dili-ve-k%C3%BCrtl%C3%BCr%C3%BC>.
<http://sbe.alparslan.edu.tr/index.php/kurt-dili-ve-kulturu-tezli/>.
<https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1500139>.
<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c0d5184d-7550-4265-8e0b-078e1bc7375a/8068472.pdf>.
<https://kurdishvoice.gr/o-giatros-pou-agonistike-stin-koinonia/>.
file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate%20Journeys_oct%2007%202019_GREEK_FINAL_2.pdf.
https://www.crisismonitor.gr/wp-content/uploads/2016/06/UN_ISIS_GENOCIDE.pdf.
<https://rojavakurdistan.gr/>.
https://rojavakurdistan.gr/wp-content/uploads/2020/04/FonhTouKourdistan_661999_.pdf.
<https://www.crimetimes.gr>.
file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate Journeys_oct 07 2019_GREEK_FINAL_2.pdf.
file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Desperate Journeys_oct 07 2019_GREEK_FINAL_2.pdf.
<file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Access%20to%20education%20europe-20.pdf>.
<https://www.teach4integration.gr/mother-tongue-materials/>.